

УДК: [902.2:001.891.5:069](477.42)

А. В. Петраускас

АРХЕОЛОГІЧНІ РОЗКОПКИ, ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА АРХЕОЛОГІЯ ТА МУЗЕЄФІКАЦІЯ НА БАЗІ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ В м. ОЛЕВСЬК

У м. Олевськ Житомирської обл. з 2009 р. щорічно працює археологічна експедиція Інституту археології НАН України. Унікальні умови збереженості досліджуваної археологічної пам'ятки — багатощарового городища в уроч. Бабина гора певним чином вплинули на характер її робіт. В статті розглядаються результати археологічних розкопок, експериментальних дослідів та робіт по музеєфікації в м. Олевськ.

Ключові слова: розкопки, городище, археологічний об'єкт, реконструкція, експериментальна археологія, музеєфікація.

Археологічні дослідження в м. Олевськ мають багатолітню історію. Перші відомості про археологічні знахідки в місті та його окрузі відносяться до XIX ст. У роботі В.Б. Антоновича наводиться перелік археологічних пам'яток в місті та за його межами [Антонович, 1901, с. 31]. Перші археологічні обстеження на його території проводить в 1903 р. Я.В. Яроцький, який оглянув городище на північно-східній околиці міста в уроч. Бабина гора та провів розкопки на декількох курганних групах в місті та поблизу нього [Яроцький, 1903, с. 183].

Після довгої перерви у 1970-х рр. городище та прилеглий до нього посад обстежується фахівцем у галузі давньоруських городищ М.П. Кучерою [Кучера, 1982, с. 72—82]. Вченим було виявлено посад городища, поточено його конструктивні та культурно-хронологічні особливості.

З 2009 р. на запрошення Олевського міськвиконкому в місті постійно працює археологічна експедиція ІА НАН України. Роботи було спрямовано по трьох основних напрямках: дослідження культурних нашарувань в центрі сучас-

ного міста, вивчення археологічного комплексу городища в уроч. Бабина гора та дослідження археологічних пам'яток в найближчій окрузі стародавнього міста.

Дослідження в центральній частині міста на самому початку носили розвідковий характер. Зважаючи на щільну сучасну забудову житловими, господарськими, адміністративними та культовими спорудами вони мали на меті пошук ділянок, які можуть бути перспективними для подальших вишукувань. Шурфування в районі моста через р. Уборть, біля Свято-Миколаївської церкви засвідчили наявність культурних нашарувань не знищених сучасною забудовою. В них були представлені знахідки доби бронзи — раннього заліза, VIII—IX ст., давньоруського часу та пізнього середньовіччя [Петраускас, Коваль, Капустін, Хададова, 2013, с. 32—34]. Виявлені знахідки засвідчили безперервність у заселенні вказаної території починаючи з VIII ст. Також отримані знахідки опосередковано можуть бути співвіднесені із писемними відомостями про Олевськ. В літописах про нього згадки відсутні. Проте в більш пізніх повідомленнях кінця XV ст. йдеться про побудову в місті замку на місці старого городища [Клепатский, 2007, с. 197]. На сьогоднішній день в центральній частині відсутні візуальні ознаки стародавнього замку та городища. Відсутні відомості про них і в роботах В.Б. Антоновича та Я.В. Яроцького. Однак наявність в центральній частині міста стародавньої церкви XVI ст. та стародавнього костяолу, який на сьогодні не зберігся опосередковано вказують на розташування згаданого писемними джерелами замку саме в центрі. Топографічно для його місця розташування підходить ділянка, яку на сьогодні займає міський хлібокомбінат,

на що свого часу під час візуального обстеження звернув увагу археолог В.К. Козюба. На жаль, практично вся територія в заводі та навколо нього недоступна для обстеження. Однак на користь даного припущення можуть свідчити знахідки давньоруського часу виявлені під час обстежень прилеглої до нього площі. Також піз час опрацювання аерофотозйомки періоду другої світової війни на якій добре зображено центр міста, саме на вказаному місці добре читається оточений майже по всьому периметру під округлий мисоподібний останець правого берега р.Уборть, який міг слугувати добре підготовленим природнім місцем для розміщення давньоруського городища та пізньосередньовічного замку. Розміри даного останця в декілька разів перевищують розміри городища в уроч. Бабина гора і за показниками площі відповідають пізньосередньовічному місту, яке було волосним центром. Для підтвердження висловленої гіпотези потрібні детальні археологічні обстеження шляхом шурфування та розкопок.

Ще одним напрямком археологічних робіт є обстеження периферії міста, пошук і обстеження нових та вже відомих пам'яток. Внаслідок проведених робіт було виявлено декілька поселень відкритого типу, які складають найближчу поселенську округу городища в уроч. Бабина гора, та курганний могильник навпроти бувшого льонозаводу. Для останнього було знято інструментальний план могильника. Відзначено, що майже всі насипи мають ознаки грабіжницьких ям в центральній частині. Можливо, частина з них була розкопана свого часу Я.В. Яроцьким.

У польовому сезоні 2015 р. було досліджено шляхом розкопок один курганний насип. Він мав напівсферичну форму. Під час розкопок встановлено, що його поверхня була повністю вкрита суцільним шаром каміння. Залишків похованого не виявлено. Вірогідно, через погані умови ґрунту для зберігання кісток. Можливо, в даному випадку ми мали справу з кенотафом, що також може пояснити відсутність людських решток у похованні.

Виявлені в кургані знахідки представлені декількома уламками керамічних посудин. Серед них значний інтерес являє фрагмент вінця гончарного горщика, який має прямі аналогії серед старожитностей на теренах сучасної Житомирщини в межах XIII—XIV ст.

На місці розкопаного поховання в 2016 р. планується зведення реконструкції курганного насипу та встановлення інформаційного стенду.

У польовому сезоні 2009 р. під час огляду городища в уроч. Бабина гора було відзначено, що воно може бути перспективним об'єктом для подальших стаціонарних археологічних розкопок.

Городище збереглося майже в первозданному вигляді і уникло більш пізніх антропогенних

втручань, якщо не враховувати лінію окопів другої світової війни по периметру городища. На ньому під час візуального огляду відзначено добре збережений оборонний рів напільного боку та вал, до 3 м заввишки, в'їзд та майданчик городища. Розкопки проводились на майданчику городища, де виявлено різночасовий матеріал давньоруського та пізньосередньовічного часу. З метою вивчення характеристики оборонних споруд досліджувалась частина майданчика городища з південного краю та південна частина оборонного валу та рову. Е результатом було зафіксовано кам'яну вимостку по периметру майданчика городища, яка вірогідно, слугувала для покращення переміщення оборонців фортеці вздовж оборонної стіни, а також фрагменти стовпових ям, які майже повністю знищені оборонною траншеєю і які могли бути залишками стовпових ям від оборонної стіни каркасно-стовпової конструкції.

Під час розрізу оборонного валу встановлено, що він мав як мінімум два етапи будівництва: перший періоду древлянського племінного союзу, який закінчується с середині X ст. Його верхній етап фіксується у вигляді спалених господарських комплексів біля підніжжя городища, з виразними ознаками пожежі та розвалів посудин середини X ст. В розрізі вали в його підоснові зафіксовано два ряди спалених городень, над якими насипано більш пізній масивний насип валу.

Цікаві та певною мірою неочікувані результати були отримані під час вивчення западини в західній частині майданчика городища. Ще під час її огляду М.П. Кучерою було висловлено припущення, що вона може бути залишками стародавнього колодязя, який має бути невід'ємним атрибутом середньовічної фортеці і часто фіксується на давньоруських городищах. Після трьох сезонів польових розкопок 2013—2015 рр. було отримано беззаперечні докази, що вона відноситься до залишків стародавньої гідротехнічної споруди, що знаходить своє підтвердження в формі в плані та перерізі і абсолютних розмірах котловану об'єкту, особливостях стратиграфії заповнення та виявлених у ньому знахідках.

Експериментальні дослідження в рамках роботи археологічної експедиції в м. Олевськ проводяться починаючи з 2010 р. і спрямовані на вивчення стародавніх ремесел та промислів давньоруського та слов'янського населення, а також на розбудову музею під відкритим небом на місці вивчених археологічних об'єктів. Роботи проводяться в напрямку натурного моделювання бортицтва, відтворення технологічних особливостей виготовлення питного меду, виготовлення сиродутного заліза, гончарства тощо. Із 2013 р. проводяться роботи по натурному моделюванню стародавніх водних транспортних засобів.

Одним із перспективних напрямків роботи експедиції є розбудова на місці археологічного

комплексу городища в уроч. Бабина гора музею під відкритим небом.

Як вже відзначалось, площа майданчика городища та прилегла до нього територія виявилась вільною від сучасної забудови та перепланувань нового та новітнього часів, що значно підвищує рівень збереженості та інформативності археологічних матеріалів городища, їх наукову цінність.

Слід також зауважити, що пропонується до музеєфікації територія вільна не тільки від наземних перепланувань та забудови але й від комунікаційних мереж, що дозволяє продовжувати дослідження пам'ятки і отримувати нові дані для поточення уявлень про об'єкт музеєфікації та поповнення його експозиції.

Не менш важливим для ефективності створення музейного та заповідного комплексу на вказаній території є відсутність багатьох земельних власників. Площа городища та прилегло до нього посаду відноситься до комунальної власності міста Олевськ. Це створює сприятливі умови для можливості створення музейно-заповідного комплексу і виключає юридичні та організаційні складності, які можна прогнозувати за умови багатьох власників площі під час створення музею-заповідника та його подальшого функціонування.

Не менш важливим для ефективного функціонування музею є зручна комунікаційна мережа, яка оточує майбутній музей та дозволяє швидко і зручно дістатися до нього майбутнім відвідувачам. У цьому випадку за 200 м на захід від нього проходить міжнародна автотраса Олевськ—Лельчиці.

За 6 км на Південь проходить автомагістраль Київ—Ковель—Ягодин. За 200 м на Південь від неї проходить залізнична дорога Київ—Львів. За 1,5 км на південний захід розташований залізничний вокзал м. Олевськ.

Враховуючи класифікацію музеїв за видами, які поділяються на загальнотематичні і спеціалізовані, що репрезентують: 1) сільські заняття та техніку; 2) міські заняття та технічні засоби; 3) технічну культуру (довиробничі форми, виробничі форми); 4) окремі види діяльності (тваринництво, рибальство, бджільництво); 5) археологічні та змішані археологічно-етнографічні експонати, пропонується експозиція може бути віднесена до 5-ї форми спеціалізованих.

За класифікацією Г. В. Борисевича, який виділяє федеративні, національні, зональні, регіональні, та локальні музеї за територіальним охопленням майбутній музей на Бабиній горі можна віднести до регіонального типу [Борисевич, 1969].

За особливостями тематичного змісту — за розробками З. Гудченко, Є. Чайковського, А. Ціппеліуса, що використовують поділ на загальнотематичні комплекси, які демонструють народну культуру в межах тих чи інших етніч-

них утворень (села, міста, того й іншого одночасно) і спеціалізовані, які мають специфічний профіль, присвячені окремим видам ремесел, промисловим формам, окремим галузям господарства (рибальству, чабануванню, бджільництву), а також пам'яткам археології, його можна охарактеризувати як спеціалізований присвячений пам'ятці археології [Гудченко, 1971; 1981; Czajkowski, 1984; Zippelius, 1974].

Існуючі на сьогодні музеї під відкритим небом постають у різних (з певними варіантами) формах: 1) *музеї рухомого типу* — «скансени», які експонують на спеціально підібраній території пам'ятки історії та культури, перевезені із інших місць («Скансен» у Швеції; музей у Рожнові-під-Радгоштем у Чехії); 2) *музеї «in situ»*, які покликані зберегти споруди на історичних місцях перебування (село Холлоко в Угорщині; музей Арбер в Ісландії, музей в Коуржимі у Чехії); 3) *музеї змішаного типу*, де у середовищі зі збереженими пам'ятками перевозяться нові споруди (музейний комплекс «Астра» в Румунії).

Форма майбутнього музею передбачає створення реконструкції фрагментів архітектурного, ремісничого та побутового-господарського комплексу декількох хронологічних періодів існування городища, яка має максимально повно зберегти природній рельєф, рослинний світ і, в певною мірою, новітні антропогенні утворення, які оточують музейний комплекс. Враховуючи дані особливості пропонується комплекс більш вірогідно підходить до музеїв змішаного типу.

В Україні налічується сім великих та середніх за площею музеїв просто неба і декілька менших; більшість із них — у західних областях. Найбільші розташовані в Ужгороді, Львові, Чернівцях, Галичі. У нас їх називають музеями народної архітектури та побуту. Одним із перших на Радянському просторі такий музей було створено у Переяславі-Хмельницькому у 1965 р.; нині — історико-етнографічний заповідник «Переяслав» [Титова, Кепін, 2003, с. 145—155; Музей народної ...].

Враховуючи проектувану площу в 1,6 га майбутній музейний комплекс може бути віднесений до європейських музеїв із середньою площею.

Культурно-хронологічна спрямованість експозиції відобразатиме основні періоди, які виявлені під час археологічних досліджень старожитностей в м. Олевськ та його околицях: слов'янську епоху, давньоруський час та епоху пізнього середньовіччя, що дозволить представити в експозиції безперервність існування середньовічного поліського міста, його особливості та відмінності у певний історичний період.

Старожитності VIII — середини X ст. досліджені на городищі Бабина гора та в центральній частині міста відображають самотню матеріальну культуру древлянської спільноти до

включення її в загальнодержавні економічні, культурні та політичні процеси напередодні утворення давньоруської держави. Репліки побутових та господарчих предметів, житлових споруд та частини оборонної стіни городища в експозиції дозволять представити специфіку повсякденного життя, ремесел та промислів, особливості древлянської фортифікації.

Давньоруський час (друга половина X ст. — перша половина XIII ст.) — важливий період в історії древлянської землі — вона стає складовою потужної східно слов'янської держави. На її теренах з'являються елементи матеріальної культури, розповсюджені в межах давньоруської держави. На підставі виявлених археологічних знахідок планується виготовити копії прикрас, ремісничих інструментів та побутових знарядь найхарактерніших для даного періоду.

Пізнє середньовіччя від післямонгольського часу і до новітнього періоду — найбільш протяжний за кількістю століть, найбільш ближній до нашого часу та найбільш висвітлений письмовими джерелами період. На жаль, в плані археологічного вивчення він є найменш дослідженим. Виявлені розкопками, законсервовані та відтворені елементи фортифікаційних споруд і господарчого будівництва дозволять, певною мірою, поповнити наші уявлення про матеріальну культуру даного часу.

Специфікою розвитку матеріального та духовного комплексу Житомирського Полісся є виразна консервативність, яку відзначають дослідники історії даного регіону. У XX ст. і в наш час даний регіон привертає пильну увагу не тільки археологів, а також етнографів, лінгвістів. Особливості природного середовища, історичної долі древлянської землі, в широкому розумінні слова, дозволили зберегти певні елементи духовної культури, господарства та побуту, близькі аналоги яким ми знаходимо серед археологічних старожитностей. Музейний комплекс, який представляє поліський регіон не можна вважати повним та завершеним, якщо він не буде утримувати етнографічні матеріали. Вони меншою мірою стосуються міської культури, якій притаманні більш стрімкі темпи розвитку, яка більш швидко реагує на хронологічні, економічні та соціально-політичні зміни. Етнографічні матеріали більш повно характеризують оточення середньовічного міста Полісся — базу, на якій воно утворилося, змінювалося і зростало. Без розуміння цього оточення висвітлення матеріальної культури древлянського граду буде завжди неповним і не об'єктивним.

Експозиція музею включатиме три головних розділи: городище, передмістя, розділ живої історії — етнографічний та відділ стародавніх водних транспортних засобів.

Першим розділом музею планується городище в урочищі Бабина гора. Він включатиме в

себе нерухомі об'єкти, які мають достатню наукову базу для проведення їх натурної реконструкції: оборонний рів, в'їзд, оборонна стіна древлянська; оборонний вал литовської доби; колодязь; кам'яна «дорога», житлово-господарські споруди; медуша.

Оборонний рів, сильно замулений, зафіксовано ще на початку XX ст. [Яроцький, 1904]. Дослідженнями 2011 р. встановлено, що він має глибину до 1,8 м, ширину до 20 м та містить матеріали, які мають датування в межах давньоруського періоду. Пропонується реконструкція частини рову навпроти в'їзду в його північній частині на місці виходу до безіменного струмка, що обмежує городище з Півночі. За умови такого розташування реконструйованої частини рову він становитиме окрему композицію із в'їздом і слугуватиме початком огляду експозиції городища. Над ровом навпроти в'їзду пропонується зведення мосту. Його рештки не збереглися, проте аналоги подібним конструкціям відомі за повідомленнями літописних джерел [Ипатьевская ..., 2001, с. 49].

В'їзд на городище, зафіксований М.П. Кучерою знаходиться в крайній північно-західній його частині на місці, де оборонний рів виходить до струмка, що омиває північний край городища [Древнерусские ..., 1984, с. 29]. Він ледь вигнутим півколом, оминаючи край валу, піднімається по краю городища. Довжина підйому — 20, ширина — 2 м. Вірогідно, що в цьому місці могла бути дерев'яна конструкція для перетину рову.

Пропонується відтворити в'їзду браму на місці в'їзду та окремі супутні елементи даної частини фортифікаційної системи.

Оборона стіна древлянського часу була досліджена розкопками 2011 р. в нижній частині насипу валу. Вірогідно, саме виявлені залишки становили перший етап будівництва городища. Зважаючи на добрий стан збереженості і відносно невеликі розміри обгорілих залишків оборонних клітей, найбільш ефективним було б представлення їх в експозиції музею у законсервованому вигляді під прозорим накриттям. Супутніми експонатами можуть стати репліки синхронних речових знахідок, які виявлено під час археологічних розкопок оборонної стіни.

Оборонний вал зафіксований першими дослідниками городища, був віднесений ними до давньоруської фортифікації [Антонович, 1901, с. 31; Звіздецький, 2008; Кучера, 1982, с. 72—82; Яроцький, 1904, с. 183].

Проте вже під час першого нашого огляду городища в 2009 р. було поставлено питання про протиріччя між ранньою датою існування городища IX—XI ст., його маленькими розмірами і потужним оборонним валом. За своїми відносними розмірами він значно перевищував оборонні споруди рядових древлянських городищ. Після отримання на городищі в ході досліджень 2010—2011 рр. знахідок, які можуть

бути датовані другою половиною XII—XIII ст., його зведення було віднесено саме до цього періоду, коли зводяться більш потужні оборонні споруди. Після проведення наукової апробації результатів розкопок 2009—2011 рр. в ході міжнародної археологічної конференції було визнано, що час його зведення з урахуванням отриманих в ході розкопок даних, має бути віднесений до литовської доби. В.Ю. Непомящих було висловлено припущення, що наземна частина фортифікації на валу мала вигляд однорядної стіни з вертикальних, чи, найбільш вірогідно, горизонтальних колод, фрагментарні сліди від яких зафіксовано в розкопі. Переважна частина археологічних залишків оборонної стіни знищена траншеєю періоду другої світової війни [Непомящих, 2012].

Колодязь у вигляді неглибокої западини в західній частині городища зафіксовано під час обстеження городища М.П. Кучерою, який відзначив, що на майданчику городища впритул до валу знаходиться западина, яка на думку М. П. Кучери могла утворитися внаслідок заповнення котловану колодязя. Діаметр западини — 9 м, глибина — 0,3 м. [Древнерусские ..., 1984, с. 29]. Подібні споруди добре відомі на давньоруських селищах відкритого типу та укріплених поселеннях. У деяких випадках (Автуничі) [Веремейчик, 1995] нижні частини колодязів, зважаючи на стратиграфічні особливості ґрунту сприятливі для зберігання деревини, зберігаються у стані задовільному для подальшої реконструкції та відновлення. Після проведення археологічних обстежень він може слугувати як діючий відтворений елемент городища.

Вимостка вздовж внутрішнього периметру городища досліджена археологічними розкопками 2011 р. Смуга викладена з каменів розмірами 0,1—0,3 × (0,1—0,4) м. Аналогічні об'єкти зафіксовані на пізньосередньовічних укріплених поселеннях [Непомящих, 2012]. Вірогідно, вони виконували функцію дороги для зручного пересування гарнізону фортеці вздовж оборонних стін. Після консервації об'єкту, він може стати одним із елементів експозиції музею.

Музейний комплекс, який представляє давньоруське місто, його центральну частину, важко уявити без такого важливого атрибуту як медуша, в якій зберігались запаси питного меду для княжих пирів та інших важливих подій. Нагадаємо, що і перші писемні відомості про слов'ян пов'язані саме із питним медом. Традиційність та споконвічність даного напою підтверджують також і літописні давньоруські повідомлення — у порівнянні з вином, мед згадується рідше і майже виключно, як напій під час культових подій.

Актуальність розміщення в музейному комплексі на Бабиній горі реконструкції медуші пояснюється також тим, що в межах Олевського району збереглися рештки реліктового

бортного промислу майже в первинному вигляді. Створення подібної реконструкції з розміщенням в ній відтворених зразків питного меду, дозволить не тільки використовувати їх як виразний елемент експозиції, але і створити безпосередній зв'язок із реально існуючими на сьогодні старовинними місцевими бортними промислами та створити сприятливі умови для їх вивчення, підтримки та подальшого розвитку.

Об'єкти давньоруського часу, які можна ідентифікувати з медушами, досить рідкі. Вони представлені спорудами в Чернігові, Новгород-Сіверському, Путивлі. Виявлені добре документовані рештки медуші в Києві. На їх підставі ми можемо зробити реконструкцію розмірів споруди, характеристику її окремих елементів, матеріалів, які використовувалися для її побудови та внутрішнього інтер'єру.

Для міста пізньосередньовічного періоду типовим є наявність неукріпленої частини, розташованої поза межами оборонних споруд — посаду на якому розташовувалась торгово-ремісничка частина. Біля олевського городища обстеженнями 1970-х рр., археологічними розвідками і розкопками 2009—2011 рр. виявлено посад площею біля 8 га, на якому зафіксовано археологічні рештки господарських та ремісничих споруд та речові знахідки, найбільш ранні серед яких датуються третьою чвертю I тис. н. е. — празько-корчацька культура.

У межах цього розділу можливе розміщення реконструкцій, які репрезентують різні напрямки ремісничої та торговельної діяльності: гончарства, металургії, бронзолivarної справи. Прототиби для подібних реконструкцій добре відомі на давньоруських та слов'янських пам'ятках і пройшли апробацію у вигляді теоретичних та натурних моделей на декількох експериментальних майданчиках [Готун, 2011]. Під час проведення науково-практичних семінарів з експериментальної археології в Олевську в 2011—2012 рр. було виконано натурні реконструкції металургійного та ковальського горнів, побутової печі тощо. Обстежено місцеві родовища сировини для виготовлення будівельного матеріалу для зведення піротехнічних споруд, обстежено поклади місцевих гончарних глин та болотної руди для виготовлення заліза.

В експозиції музею подібні реконструкції можуть бути використані як експонати, а також для дослідження стародавніх технологій та в рамках проведення туристичних і екскурсійних програм.

Середньовічне населення міст не розривало остаточно зв'язків із сільськогосподарськими заняттями. Не можна виключати, що частина знахідок землеробських знарядь на давньоруських городищах засвідчують саме подібні випадки.

У ході виконання робіт з експериментальної археології по вивченню господарства населення лісової зони України поруч із олевським городищем у 2011 р. було закладено ділянку з експериментальними посівами злакових, яка може бути в подальшому використана не тільки для проведення наукових експериментів для вивчення стародавніх сільськогосподарських технологій, але і для експонування в музейному комплексі. Кінцевий продукт з дослідної ділянки може бути включений до подальших досліджень сільськогосподарських промислів та стародавніх харчових технологій.

Традиційне господарство поліської зони передбачає комплексний характер: в ньому переплітаються сільське господарство, ремесла, промисли, збиральництво лісових продуктів. Зважаючи на наявність у Поліссі розгалуженої гідромережі, в ньому завжди були присутні річкові промисли. Річка слугувала також важливою транспортною артерією. Найбільш поширеним для невеликих поліських річок транспортним засобом були човни виготовлені із цілого стовбура дерева. Вони відомі за письмовими джерелами, археологічними знахідками та чисельними етнографічними даними. Більшість з них мають декілька метрів в довжину і незначну осадку, що дозволяє долати часті повороти та мілини, властиві поліським річкам.

Діючі репліки стародавніх човнів однодеревок можуть бути експонатом музею та використовуватись для різноманітних туристичних та фестивалів програм.

Етнографічний розділ. Особливістю розташування городища в уроч. Бабина гора можна вважати оточення його північно-східної частини приватними городами місцевих мешканців та ділянками, вільними від будь-якої господарської діяльності, які примикають до р. Уборть. За умови незначного доповнення та організаційного оформлення, ця територія може бути використана для розділу музею, який буде представляти етнографію Житомирського Полісся.

Джерельною базою для створення етнографічного розділу може виступати сільське оточення міста Олевськ. Завдячуючи природному оточенню (ліси, важко прохідні болота), відсутності швидких міграційних процесів, в межах району добре збереглися в архаїчному вигляді побут, господарство, мова, традиції та обряди, які можуть слугувати як об'єктом для вивчення так і джерелом для корегування та поповнення майбутньої експозиції. Нагадаємо, що в Рудні Замисловичі вже на початку ХХ ст. діяла так звана «болотна станція», яка досліджувала особливості ведення господарства в умовах Полісся. Дещо пізніше в 20—30 рр. в Замисловичах продовжувала дослідження етнографічна станція науковців Кабінету (Музею) антропології та етнології ім. Ф. Вовка по моно-

графічному дослідженню села [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 432, арк. 117].

Оформлення етнографічної експозиції можна виконати у формі сільської садиби, в якій будуть представлені рухомі та нерухомі експонати, що відображатимуть різні напрямки матеріальної культури Полісся, побуту, сільського господарства, тваринництва, лісохімічних промислів, рибальства та полювання, бортництва, збиральництва, ремісничої діяльності.

Частина експозиції можна виконати із використанням діючих моделей, які дозволять відтворити різні процеси господарчої та побутової діяльності.

У розділі стародавніх водних транспортних засобів будуть представлені оригінальні етнографічні човни та натурні репліки виготовлені на основі археологічних знахідок.

Створюваний музей попри безсумнівно позитивне значення експонування досліджених та відтворених об'єктів чи виробів може також виконувати функцію реконструкції моделей життя у давніх суспільствах, не лише демонструвати певний соціум на певному етапі історичного розвитку, а й виконувати низку дослідницьких завдань. У разі розвитку в даному напрямку музейна експозиція буде не статичною — вона буде розвиватися і постійно відновлюватися.

Музей може приймати участь у виконанні державних наукових програм з вивчення матеріальної культури середньовічного поліського міста, використовуватись як перспективний туристичний об'єкт з інтерактивною експозицією, використовуватись для культурно-освітницьких та виховних програм.

Антонович В.Б. Археологическая карта Волынской губернии // Тр. XI АС. — М., 1901. — С. 1—132.

Борисевич Г.В. Историко-теоретические основы организации музеев народного деревянного зодчества (на примере музея в Новгороде): Автореф. дис. ... канд. архитект. — М., 1969. — 24 с.

Готун І.А., Веремейчик О.М. Колодязі на давньоруських сільських поселеннях // Археологія. — 1995. — № 4. — С. 82—94.

Готун І.А., Казимір О.М., Коваль О.А., Петраускас А.В., Петраускас А.О. Музеї під відкритим небом та експозиційні можливості експедиційних баз експериментальної археології // Експериментальна археологія: завдання, методи, моделювання. — К., 2011. — С. 29—92.

Гудченко З.С. Архитектурно-планировочные проблемы создания музеев на открытом воздухе в Украинской ССР: Автореф. дис. ... канд. архитект. — Харьков, 1971. — 23 с.

Гудченко З.С. Музеї народної архітектури України. — К., 1981. — 120 с.

Давньоруські пам'ятки Середнього Подніпров'я. — К., 1984. — 350 с.

Звіздецький Б.А. Городища IX—XIII ст. на території літописних древлян. — К., 2008. — 176 с.

Ипатьевская летопись. — Рязань, 2001. — 674 с. (Русские летописи. — Т. 11).

Клепатский П.Г. Очерки по истории Киевской Земли: Литовский период. — Біла Церква, 2007. — 477 с.

Кучера М.П. Нові дані про городища Житомирщини // Археологія. — 1982. — Вип. 41. — С. 72—82.

Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. — Електрон. ресурс; режим доступу: <http://niez-pereyaslav.com.ua/ua/m-16>.

Непомятих В.Ю. Оборонні укріплення городища в ур.бабина гора як джерело для створення реконструкції // Експериментальна археологія: досвід моделювання об'єктів та виробництв. — К., 2013. — С. 112—118 (АДІУ. — Вип. 10).

Петраускас А.В., Коваль О.А., Капустін К.М., Хадарова М.В. Давньоруський Олевськ за результатами археологічних досліджень // Церква — наука — суспільство: питання взаємодії: Матеріали XI Міжнарод. наук. конф. (Київ, 29—31 травня 2013 р.). — К., 2013. — С. 32—34.

Тимова О.М., Кенін Д.В. Музейний показ давніх жителів Українського Полісся (за археологічними матеріалами) // ПЦП. — К., 2002. — Вип. 4. — С. 49—71.

Тимова О.М., Кенін Д.В. Музеї просто неба на Київщині // Від Трипільської культури до сучасності (Відпочивайте в селах Київщини): Путівник-довідник. — К., 2003. — С. 145—155.

Яроцкий Я.В. Могильники по среднему течению р. Уборти // Археологическая летопись Южной Руси за 1903 г. — 1904. — С. 174—193.

Czajkowski J. Muzea na wolnym powietrzu w Europie. — Preszow, 1984. — 234 s.

Zippelius A. Handbuch der europäischen Freilichtmuseen. — Köln, 1974. — 658 S.

A. V. Petrauskas

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ, ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ АРХЕОЛОГИЯ И МУЗЕЕФИКАЦИЯ НА БАЗЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕДИЦИИ В г. ОЛЕВСК

В г. Олевск с 2009 г. проводятся регулярные археологические раскопки, работы по экспериментальной археологии и созданию музея под открытым небом. В результате накоплено большое количество археологических данных, которые освещают древнейшую историю формирования древнего города, о

которой мы не имеем информации из письменных источников.

Экспериментальные исследования, которые проводятся на археологической базе в Олевске позволили получить фундаментальные данные о древних технологиях, конструктивных особенностях жилых, оборонных и ремесленных сооружений, которые обнаружены в ходе раскопок и, которые могут быть использованы в ходе натуральных реконструкций. Уникальные особенности размещения и сохранности археологических древностей в г. Олевск позволяют проводить музеєфікацию движимых и недвижимых экспонатов, которые будут составной частью музея под открытым небом «Древлянский град».

Ключевые слова: музей, скансен, экспозиция, экспонат, экспериментальная археология.

A. V. Petrauskas

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS, EXPERIMENTAL ARCHAEOLOGY AND MUSEUMIFICATION ON ARCHAEOLOGICAL EXPEDITION BASE IN THE CITY OLEVSK

Since 2009 regular excavations, experimental archaeology work and open-air museum development have been carried out in Olevsk. As a result a high quantity of data, covering the ancient history of the city formation has been accumulated, about which we have no information from written or other sources.

Experimental studies conducted on the archaeological base in Olevsk have provided fundamental data on old technology, design characteristics of housing, defense and craft structures discovered during excavations, that can be used in course of full-scale reproduction. Unique location and preservation features of archaeological antiquities in Olevsk allow to carry out museumification of movable and immovable items that would be part of an open-air museum «Drevlyansky grad».

Keywords: museum, skansen, experimental archaeology.

Одержано 7.09.2016